

Слінецька В. Д.,

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙ У ПАРЕМІЯХ (на матеріалі української, російської, англійської та німецької лінгвокультур)

У статті проаналізовано вербалізацію негативних емоцій в українській, російській, англійській та німецькій лінгвокультурах. На матеріалі паремій досліджено пряму номінацію емоційних концептів *гнів, ненависть, страх*.

Ключові слова: вербалізація, негативні емоції, лінгвокультура, пряма номінація, емоційний концепт, паремія.

В данной статье проанализировано вербализацию негативных эмоций в украинской, русской, английской и немецкой лингвокультурах. На материале паремий исследовано прямую номинацию эмоциональных концептов *гнев, ненависть, страх*.

Ключевые слова: вербализация, негативные эмоции, лингвокультура, прямая номинация, эмоциональный концепт, паремия.

The article focuses on the analysis of verbalization of negative emotions in Ukrainian, Russian, English and German linguocultures. Direct nomination of such emotional concepts as *anger, hatred, fear* has been investigated on the basis of paremia.

Key words: verbalization, negative emotions, linguoculture, direct nomination, emotional concept, paremia.

Упродовж останніх десятиріч активізувалися дослідження в царині лінгвістики емоцій, що дало змогу виокремити новий лінгвістичний напрям – лінгвоемоціологію, або лінгвістику емоцій. Розпрацьовуючи теорію лінгвоемоціології, вітчизняні й зарубіжні вчені спроектували зусилля на проблему *типології емотивних знаків* [Див.: 10]; вивчають *критерії емотивності мови* [Див.: 12], *співвідношення лінгвістики й паралінгвістики емоцій*, вплив емоційного типу *mind style* на формування мовної картини світу [Див.: 7; 8], національно-культурну *специфіку вираження емоцій* [Див.: 1; 13]; Л. Омонді досліджує *способи найменування емоцій* в африканських мовах [7]; А. Вежбицька аналізує номінацію *гніву, жалю* та інших емоцій на матеріалі німецької, російської, польської та англійської мов [1], а молодий польський науковець Л. Малецький спроектував зусилля на вивчення особливостей вербалізації емоції *страху* в публіцистичному дискурсі російської й української мов [Див.: 5; 6]. Описуючи лінгвістичні способи вираження *подиву* в англійській, німецькій та польських мовах Б. Крик-Кастовські успішно використовує шкалу іконічності-умовності [Див. про це: 6, с. 21]. Польський учений М. Сарновський докладно продемонстрував специфіку вияву емоцій у мовленнєвому жанрі сварки [Див.: 11].

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених лінгвістиці емоцій, недослідженими залишаються питання, що стосуються вербалізації негативних емоцій в українській, російській та англійській лінгвокультурах.

Мета статті – схарактеризувати способи вербалізації негативних емоцій в українській, російській та англійській та німецькій лінгвокультурах з проєкції на такі мовні знаки, як паремійні одиниці. **Об'єкт** – вербалізація негативних емоцій. **Предмет** дослідження – пряма номінація емоційних концептів *гнів, ненависть, страх / гнев, ненависть, страх / anger, hatred, fear* у вищевказаних лінгвокультурах. **Емпіричною базою** дослідження слугують українські, російські та англійські паремії, отримані шляхом вибірки з лексикографічних джерел.

У сучасній лінгвокультурології використовується положення про універсальність базових емоцій, їх інтегральний характер. Проте в лінгвістиці емоцій, на жаль, відсутнє на сьогодні адекватне визначення поняття «емоція». Науці відомо кілька дефініцій цього поняття. Російський учений В. Шаховський вважає, що емоції це – різновид людських пристрастей, які пронизують усі сфери життя людини й відображені на всіх рівнях мови [7, с. 21], тому не тільки лексика мови, але й граматика, фонетика «просякнуті» емоційними обертонами. Граматика емоцій – це так звані емоційний синтаксис та морфологія (йдеться про відповідні емоційно-оцінні значення афіксів, граматичних форм, слів, що актуалізують у мовленні, тексті, дискурсі). Фонетика емоцій – інтонаційна реалізація мовленнєвого змісту. Ідентифікація нації, як відомо, відбувається крізь мову й національні інтонації. Емоції є мотиваційною основою свідомості й мовної поведінки людини [7, с. 25].

Американський психолог К. Ізард розглядає емоції як основну мотиваційну систему організму [2, с. 55]. На його думку, «емоція – це те, що мотивує, організовує й скеровує сприйняття, мислення й дії» [2, с. 27]. Зазначений учений вважає, що емоція мотивує, мобілізує мовну енергію, регулює та фільтрує сприйняття світу, й мови зокрема.

Інший американський учений Р. Кеттел [9] розглядає емоцію одночасно як стан людини та його рису характеру. Стан та риса відрізняються тривалістю переживання й ступенем вираження емоцій. Існування великої кількості дефініцій самого поняття «емоція» зумовлене розмаїттям емоцій, способами їх вираження та реакціями на ті чи ті емоції, наприклад, емоція *гніву* може викликати негативну реакцію, а емоція *страху* – реакцію самозахисту.

У цьому дослідженні приймемо робоче визначення поняття «емоція», сформульоване В. Шаховським. У лінгвістиці емоцій існують різні погляди на класифікацію емоцій. К. Ізард виокремлює такі емоції, як: щастя, подив, сум (смуток), відроза, гнів, страх [2, с. 33]. Більшість вчених класифікує емоції на позитивні та негативні [2; 7]. Така класифікація є дещо узагальнена, а самі поняття «позитивні, негативні емоції» потребують деякого уточнення. До негативних емоцій належать гнів, смуток, відроза, обурення [2, с. 34]. Інколи спалахи гніву, страху можуть сприяти виживанню особи, тоді як невинуваті, безпричинні спалахи гніву мотивують з'яву негативних емоцій. Переживання гніву супроводжується зміною кольору обличчя (від червоного до білого), напруженням вен на чолі та шиї, розширенням ніздрів, міцним стисненням вуст, гучним мовленням, мобілізацією сил для боротьби або нападу [3].

Усі існуючі класифікації емоцій взаємодоповнюють одна одну. Дослідники виокремлюють ядерні та периферійні емоції; ті, які найбільш часто переживає людина, і ті, в яких потреба менша. В. Шаховський стверджує, що для вираження однієї й тієї ж емоції люди використовують різні мовні засоби [7, с. 33]. Різноманітні емоції, виражені словами, зрозумілі всім носіям певної мови тільки тому, що ці емоції – певна форма сприйняття світу. Мова проникає у внутрішню структуру людських емоцій, лексикалізуючи їх.

Важливим поняттям лінгвістики емоцій є «емоційний концепт» як «етнічно, культурно зумовлене, складне структурно-смісловне, як правило, лексично та / або фразеологічно вербалізоване утворення, що базується на понятійній основі, охоплює, крім поняття, образ та оцінку, функціонально замінює людині в процесі рефлексії та комунікації безліч однопорядкових предметів, що викликають пристрась як особливе ставлення до об'єктів довкілля» [4]. Першою важливою умовою з'яви емоційних концептів, що першочергово існують в понятійній формі, М. Красавський уважає, спільну колективну діяльність; іншою – соціалізацію особистості – процес, що відбувається на пізнішому етапі еволюції цивілізації *homo sapiens* [4, с. 49-50]. Етнічна специфіка емоційних концептів зумовлена традиціями, звичаями, особливостями побуту, стереотипами мислення, тобто тими соціо-психо-культурологічними характеристиками, що формуються впродовж історичного розвитку етнічної спільноти [4, с. 53]. Емоційний концепт, зрозуміло, експлікується засобами мови [4, с. 63].

Реалізація кожного емоційного концепту здійснюється такими лінгвістичними способами, як: 1) **пряма номінація емоцій** [7, с. 22; 4, с. 86], (наприклад, за допомогою іменників *гнів*, *ненависть*, *страх* в українській мові; *гнев*, *ненависть*, *страх* у російській мові; *anger*, *hatred*, *fear* в мові англійській); 2) **безпосереднє вираження мовними засобами** (вигуки, інвективи, брутальна лексика, паремії) [7, с. 22]. Прямі номінації емоцій *страху*, *гніву*, *ненависті* та ін. охоплюють три лексико-граматичні класи:

а) іменники: *fear* (*dread, fright, dismay, panic, terror, trepidation*); *anger* (*annoyance, rage, fury, wrath, indignation, irritation, resentment, tantrum, outbursts*); *hatred* (*loathing, abhorrence*) в англійській лінгвокультурі; *страх* (*побожання, переляк*), *гнів* (*злоба*), *ненависть* в українській лінгвокультурі та *страх*, *гнев*, *ненависть* у російській лінгвокультурі, наприклад: *A man of wrath stirs up strife, and one given to anger causes much transgression; Wrath is cruel, anger is overwhelming, but who can stand before jealousy?* [2 б]. *Anger dwells only in the bosom of fools; Anger is never without a reason, but seldom with a good one; Anger is only one letter short of danger; Whatever is begun in anger ends in shame; Anger blows out the lamp of the mind; Anger is short-lived madness* [2 б]. *Nothing in life is to be feared. It is only to be understood. You don't face your fears, you stand up to them. No one loves the man whom he fears. Fear breeds fear* [5 д]. *Hatred stirs up dissension, but love covers over all wrongs. Hatred stirs up quarrels, but love makes up for all offenses. Hatred stirs up strife, but love covers all offenses. Hatred stirs up strife, but love covers all transgressions. Hatred stirreth up strifes: but love covereth all sins* [3 в]. Досліджені англійські паремії з прямою номінацією *гніву*, *ненависті*, *страху* засвідчують властиву для англійців стриманість, толерантність та поміркованість у вираженні негативних емоцій, наприклад: *the best answer to anger is silence; When anger rises, think of the consequences* [2 б]. Негативна емоція *страху* асоціюється з маленькою темною кімнатою, наприклад: *fear is that little darkroom where negatives are developed, а бояться потрібно лише себе*, наприклад: *the only thing we have to fear is fear itself*. Ця паремія ілюструє закон мовленнєвого самовпливу. Мовець впливає на власну свідомість засобом словесної вербалізації емоції *страху*, наприклад: *nothing in life is to be feared. It is only to be understood*. Негативне значення емоції *страху* виявляється набагато ширше й різноманітніше, ніж позитивне. Страх може тримати людину в постійному напруженні, породжувати невпевненість у собі й не давати змоги особистості зреалізуватися найповніше. Він сковує активність людини, а в особливих випадках буквально паралізує її, наприклад: *fear is only as deep as the mind allows; Taking a new step, uttering a new word, is what people fear most; One hates what one fears*. Українській та російській паремії також ілюструють руйнівний характер емоції *страху*, наприклад: *З переляку став такий, як крейда; Злякався – аж у п'яти закололо; Хто зі страху вмирає, по тім свині дзвонять; Чого б ти з ляку не сказав! Страх силу отнімаєт; У страху глаза велики* [10 і].

Найбільш яскраво специфіку вияву почуттів фіксують українські й російські паремії, в яких вербалізовані універсальні типові людські реакції, наприклад: *В гніві чоловік сам не знає, що робить* – про людину, яка втрачає здатність володіти собою [1 а, с. 496]. Але, з одного боку, вияв *гніву* засуджують; людей, що надмірно його виявляють застерігають, попереджаючи про негативні наслідки, порівн.: *Гнів кров псує* – «уговкують сердитого» [1 а, с. 496]; *Гнів сліпий дорадник* – «у гніві людину ніщо не може спинити» [1 а, с. 497]; *По гніву пізнай жаль* – «чоловік в гніві наробить такого, про що потім жалкує» [1 а, с. 497]. *Гнів без сили* – в бік колька – тлумачення Івана Франка: «... його вістря обертається проти самого того, хто гнівається, йому найгірше допікає». Паремія із подібним висловом є й у німецькій лінгвокультурі, на що звернув увагу Іван Франко, зауважуючи: «німець каже, що безсильний гнів – готовий позаушник» [Франко 2006, т. 1, с. 496], тобто, виявляючи гнів, людина карає сама себе, робить боляче собі, наприклад: *Від гніву старієш, від сміху молодієш*. Так це трактує й німецька лінгвокультура. В українських пареміях зі словом *матір* вербалізація емоції *гніву* має менш негативний характер, наприклад: *Материн гнів, як весняний сніг: рясно впаде, та скоро розтане. Мати однією рукою б'є, а другою гладить* [7 є].

б) прикметники, що живаються найчастіше з інфінітивом *to be* в англійській лінгвокультурі: *angry* (*annoyed, indignant, resentful*); *fearful* (*fearsome, terrific, horrific, terrible, horrible, monstrous*); *hateful* (*loathsome, abhorrent*), наприклад: *An angry man opens his mouth and shuts his eyes* [1 а];

гнівний (*сердитий, злий*), наприклад: *На сердитих воду вьозять; У сердитого й серце дурне. Людина сердита, що посудина розбита; Ну й сердитий – мабуть, на молодика родився; Злий плаче од злості, а добрий од радості* [7 є]; *страхитливий* (*мерзенний*); *ненависний* в українській лінгвокультурі;

сердитий (*раздраженный, разгневанный*) в російській лінгвокультурі, наприклад: *Сердитого унимать – пуце поднимать. Сердитому кланяются, а он пуце чванится. Сердитый умрет – никто его не уймет* [9 з]; *страшний* (*ужасный, испуганный*); *ненавистный* (*отвратительный*) у російській лінгвокультурі;

в) дієслова: *to steam* (*to resent, to fume, to fret, to seethe*) в англійській лінгвокультурі, наприклад: *Do not fret therefore over thorns, but get good out of them; Some imitate the sin; others fret against the sinner; We mourn the transitory things and fret under the yoke of the immutable ones; But don't, dear friend, resent God's discipline; don't sulk under his loving correction* [2 б];

сердитись, боїтись, ненавидіти в українській лінгвокультурі, наприклад: *Сердиться, що не тим боком корова почухалась; Не сердься, бо печінка лопне; Хто боїтсья, тому в очах двоїтсья; Хто куца боїтсья, птахів не наловить; Він так боїтсья, як заяць бубна; Так злякалась, що аж сорочка полотном стала! Боїтсья, як чорт свяченої води; Він так боїтсья, як заяць бубна; Налякав міх, то й торбини страшно; Хто боїтсья – той не рушить, хто відважить – той воза підважить; Погано, хто боїтсья: лиха не мине, ще й напремтись* [7 є].

сердиться, бояться, ненавидеть у російській лінгвокультурі, наприклад: *Гневайся, да не согрешай. Гневаться – дело человеческое, а злопомнить – дьявольское; Баба гневалась на торг, а торг того и не ведает; Как ни живи, только Бога не гневи!* [8 ж]. *Любя, помни, что есть ненависть, ненавидя, помни, что есть любовь; Волка бояться, бегать от белки; Смерти бояться – на свете не жить; Чем бояться чертей, так бойся людей!* [9 з].

Аналіз вибірки підтверджує гіпотезу про універсальність базових людських емоцій у різних лінгвокультурах. Отже, вербалізація негативних емоцій у пареміях в українській, російській, англійській та німецькій лінгвокультурах здійснюється через пряму номінацію емоційних концептів *гнів, ненависть, страх*.

Перспективу дослідження вбачаємо в аналізі вигуків та брутальної лексики, що слугують засобами вербалізації негативних емоцій у вищевказаних лінгвокультурах.

Література:

1. Вежбицкая А. Сопоставление культур через средство лексики и грамматики : [монография] / А. Вежбицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 272 с.
2. Изард К. Психология эмоций : [монография] / К. Изард. – Санкт-Петербург : Питер, 1999. – 461 с.
3. Ильин Е. П. Эмоции и чувства : [монография] / Е. П. Ильин. – [2-е изд.] – СПб. : Питер, 2007. – 783 с.
4. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах : [монография] / Н. А. Красавский. – М. : Гнозис, 2008. – 374 с.
5. Малецкий Л. Концепт «страх» в языковой политической картине мира на примере русско-американских отношений [Текст] / Л. Малецкий // *Studia Polono-Ruthenica*. – Olsztyn, 2009. – S. 153-164.
6. Малецкий Л. Эмоция страха как фактор формирования масс-медиаальной картины мира [Текст] / Л. Малецкий // *Языкознание : материалы международной лингвистической конференции*. 28-30 января 2010 г. – Москва-Челябинск, 2010. – С. 145-160.
7. Шаховский В. И. Эмоции: Долингвистика, лингвистика, лингвокультурология [Текст] : монография / В. И. Шаховский. – М. : Книжный дом Либроком, 2010. – 128 с.
8. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций [Текст] : монография / В. И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.
9. Cattelle R. B. The meaning and measurement of neuroticism and anxiety [Text] / R. B. Cattelle. – NY : Ronald Press, 1961. – 130 p.
10. Johnson-Laird P. N. The language of Emotions [Text] / P. N. Johnson-Laird // *Cognition and Emotion*, 1989. – Vol. 3. – P. 81-123.
11. Sarnowski M. Przestrzen komunikacji negatywnej w języku polskim i rosyjskim [Text] / M. Sarnowski. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1999. – 158 s.
12. Stankiewicz E. Problems of Emotive Language [Text] / E. Stankiewicz. – // London, 1964. – 158 p.
13. Wierzbicka A. Emotion and Facial Expression: a Semantic Perspective [Text] / A. Wierzbicka // *Culture and Psychology*. – 1995. – № 1. – P. 227-258.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

- 1 а. Галицько-руські народні приповідки: [у 3 т.] / [зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко]. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 2-е вид. – Т. 1. – 818 с. – Т. 2. – 813 с. – Т. 3. – 699 с.
- 2 б. www.buzzle.com/... anger proverbs
- 3 в. www.bible.cc/proverbs/29-11.htm
- 4 г. www.dougbrittonbooks.com/... irritation ...
- 5 д. www.biblegateway.com/passages/...
- 6 е. www.biblestudytools.com/proverbs
- 7 є. www.ukrtvory.com.ua/pr53.html
- 8 ж. www.wisdoms.ru/poslovizi/4_14.html
- 9 з. www.slova.ru/book1.57.html
- 10 і. www.lit-jarmarok.in.ua/index.php?option=com... id...